

Katarina Fužir

Leta 2011 diplomirala iz smeri Dediščina Evrope in Sredozemlja na Univerzi na Primorskem, Fakulteti za humanistične študije, študij nadaljuje na Filozofski fakulteti v Ljubljani na oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo. Zaposlena v Muzeju Velenje, deluje tudi v kulturno-umetniškem klubu Potovke, kjer si prizadevajo za ohranjanje kulturne dediščine.

POTOVKE V ZGORNJI SAVINJSKI DOLINI

Potovstvo je predstavljalo pomemben način zaslužka ljudi v Zgornji Savinjski in deloma tudi v Šaleški dolini v prvi polovici 20. stoletja. Delo je predstavljalo povezavo med vaškim življenjem, osamljenimi kmetijami in večjimi oddaljenimi trgi.

Izraz potovka se v nadaljevanju teksta uporablja za ženske iz Zgornje Savinjske in Šaleške doline, ki so hodile na Koroško, v Kamnik in v Ljubljano prodajat izdelke in pridelke iz domačega kraja. Danes je beseda potovka zelo malo v uporabi. Slovenski etnološki leksikon nam ponuja razlago, da je »*Potovec* (ž. *potovka*) oseba, ki hodi iz kraja v kraj zaradi kupčevanja in posredovanja uslug. Plačilo v denarju ali naravi jim je omogočilo preživetje. P. so poleg posredovanja novic preprodajali ali zamenjevali razno blago, v mestih so urejali tudi službe za dekline in kuharice s podeželja« (Bogataj, 2004, str. 455).

Poleg pregleda literature so bili podatki za to besedilo zbrani na terenu (v obdobju 2010-2011) preko pogovorov s strankami potovk, njihovimi sorodniki, sosedi in s potovko samo. Moje področje raziskovanja je zajemalo Zgornjo Savinjsko dolino in obrobje Šaleške doline (Bele Vode in Zavodnje), ki je izrazito podeželsko področje. V Zgornji Savinjski dolini je razvidno, da so obstajale velike razlike med višinskim in nižinskim delom doline – vsakdanji način življenja je vplival na medosebne odnose, možnosti izobraževanja in zaposlovanja. Obstajale so velike razlike med npr. Solčavo, kjer so bile osamljene gorske kmetije prevladujoči tip naselitve, in nižinskim ter strnjenim Mozirjem, ki je premogel tradicijo trga od leta 1318. Solčava je bila v preteklosti veliko bolj povezana s krajem Železna Kapla. Iz Luč so hodili v Kamnik, saj je bilo mesto večje in enako oddaljeno kot Mozirje. Višje ležeči kraji so bili manj dostopni in s tem tudi manj odprti in dojemljivi za novotarije, medtem ko so se kraji nižje ob toku Savinje lahko odpirali navzven in sprejemali različne vplive iz večjih centrov (npr. Kamnik, Koroška) (Fužir, 2009, str. 7–9).

Iz Zgornje Savinjske doline so potovke odhajale v tri različne večje kraje, zato lahko znotraj doline potovstvo razdelimo v tri vrste potovstva. Potovke na Solčavskem so bile edine, ki so nosile zdravila bolnikom. *Kramarce* so pogosteje zbirale jajca, medtem ko so potovke v Kamnik nosile predvsem maslo. Bile so razlike v načinu trgovanja. Posebnost med potovkami pa so ženske iz Luč, ki so nosile žive postrvi.

Ženske v Zgornji Savinjski dolini konec 19. in na začetku 20. stoletja

V gospodarstvu so imele ženske podrejeno vlogo. Kljub temu da jih je bilo v industriji konec 19. in na začetku 20. stoletja zaposlenih okoli 25 %, so delovale skoraj izključno v odvisnem delu. Pri delu so bile plačane za četrtno manj; tudi minimalne mezde, določene s strani države, so bile manjše. Ženske, ki so delale na podeželju kot dekletke, so za-

služile za tretjino manj od moških, prav tako tudi dninarke. Plača dekleta, ki je na začetku tridesetih let celo leto delalo pri kmetu v Lepi Njivi, je bila 600 din in hrana, obleka ter obutev, s tem da je njeno delo obsegalo tudi osem ur dolgo hojo v Črno, kjer je rudarjem prodajala domače izdelke in pot nazaj (Videčnik, 1986, str. 32; Prav tam, str. 34).

Industrije do 2. svetovne vojne na območju Zgornje Savinjske doline skorajda ni bilo, večina prebivalstva je bila kmečkega (Fužir, 2009, str. 24). Ljubljanska škofija je ponujala možnost zaposlitve, vendar predvsem za moške. Večina moških si je našla zaposlitev v gozdovih, žagah, na plavljenju ..., ženske pa so imele malo možnosti za zaposlitev. Graščinska uprava je začasno zaposlila posebno skupino žensk, ki so pogozdovala (Videčnik, 1985, str. 10).

Ukvarjanje s potovstvom ni predstavljalo dela vseh žensk. Žensk v Zgornji Savinjski dolini ni družil podoben položaj. Veliko je bilo odvisno od lokacije rojstva: ali je bila ženska poljanka, pred katero se je sicer odpiralo več možnosti za napredek, a tudi več za padec v hudo revščino, ali je bila gorjanka, ki je živela v tesni povezanosti z naravo, a se pri tem fizično preveč izčrpavala in odtujevala od dolinske družbe in možnosti. Položaj je bil odvisen tudi od tega, v kakšni družini se je ženska rodila. Potovke niso bile dekleta in ženske, rojene pri večjih kmetih. Velikokrat so prihajale iz nezakonskih družin, kjer so si lahko obetale le garanje deklet ali pa so bile hčere ofrov in so že od malega hodile pomagat staršem na dnino. Tako je potovstvo v hribovitih in obrobnih krajih Zgornje Savinjske doline predstavljalo možnost zaslужka in pridobitev drugačnega položaja v družbi. Potovstvo ni bilo za vsakogar in potovke niso bile vse enako uspešne. Na Solčavskem, kjer so potovke nosile zdravila bolnikom, so med domačini veljale za poštene in zaupanja vredne ženske, saj so posredovale pomembne informacije. Kmetje so potovkam zaupali svoje pridelke in denar. Bile so iznajdljive, poleg nošenja težkega tovora so s sabo nosile različne zgodbe in prigode, ki so jih doživele na poti. Spletle so se številne povezave in stiki (Urbanc, 1944; Videčnik, 1985, str. 15).

Potovke, ki so odhajale proti zgornji Mežiški dolini

Nekatera območja Zgornje Savinjske doline so bila pred izgradnjo cest v začetku 20. stoletja in tudi med obema vojnama zelo povezana s sosednjo Koroško. Boljše cestne povezave, industrijsko bolj razviti in večji kraji na Koroškem so omogočili boljše oskrbo in možnosti za trgovanje. Smrekovško pogorje, Raduha in Olševa so hribi, ki ločujejo Zgornjo Savinjsko dolino od Koroške. Ob robu Smrekovca je najlažja povezava s Koroško čez Kramarico in na Solčavskem čez Pavličevo sedlo. Nekatera področja Luč in Solčave so tako še danes v navadah in govoru bolj navezana na čezmejna področja Koroške¹, na drugo stran Olševe kot na nižje dolinske kraje (Melik, 1954, str. 67–80).

Zgornja Mežiška dolina je območje, kjer se je konec 19. stoletja začelo ponovno razvijati rudarstvo. V dolini so se razvila tri izrazita rudarska naselja: Mežica, Žerjav in Črna.

Vzporedno z razvojem gospodarstva se je večalo tudi število prebivalstva. Rudnik je svojim delavcem priskrbel stanovanja. Stanovanja rudarjev so bila velikokrat enosobna in so bila pogosto premajhna za družino s številnimi družinskimi člani (Pungartnik, 2005, str. 16). Najemnine rudniških stanovanj so bile nizke. Za popravila na stanovanjih je poskr-

---

¹ Solčavski govor je v določenih elementih po spoznanjih sodobne slovenske dialektologije in lingvistične geografije (kot ene izmed njenih smeri) toliko drugačen od zgornjesavinjskega narečja, da si zasluži posebno obravnavo kot samostojen govor. (Logar, Rigler, 1994) Solčava je bila pred vzpostavitvijo sreza tudi upravno in davčno pod Železno Kaplo, cestna povezava z Ljubnim se je vzpostavila šele leta 1903. (Videčnik, 2009)

Do kulturnih in jezikovnih stikov je prišlo tudi v nekaterih drugih področjih doline s pomočjo »teric«, žensk, ki so na Koroško hodile tret lan in žet žito. (Videčnik, 2007, str. 188) Zgornji del Savinjske doline je hodil predvsem v prekmejna področja Koroške (Železna Kapla), spodnji del (vasi iz severne okolice Mozirja) pa skozi hribovske poti in prelaze v Črno na Koroškem. Tako je v govorih nekaterih vasi mnogo dvojnec, ki jih v večjih, poljanskih krajih ni moč zaslediti (Op. a.; Fužir, 2009).

bel rudnik. Stanovanja so imela majhen del zemlje za obdelovanje. Najem rudniške zemlje je potekal vsako leto aprila. Večinoma so ljudje isto parcelo obdržali več let. Čeprav so rudarske družine pridelovale vrtnine in poljščine, največ so pridelale krompirja in fižola, in čeprav so v rudarskih hlevih imele tudi nekaj koz in prašičev, vsega, kar so potrebovali v prehrani, niso mogli pridelati v zadostnih količinah. Manjkajoča živila so kupovali od okoliških kmetov in od *trogaric* iz Savinjske in Šaleške doline (Pungartnik, 2005, str. 57).

Trogarice ali *kramarice* so imenovali potovke, ki so hodile prodajat na Koroško in so prihajale iz krajev Lepa Njiva, Šmihel nad Mozirjem, Radegunda in iz Belih Vod. V Črno so hodile tudi ženske iz Solčavskega, imenovali so jih potovke ali nosačke. Skozi Kramarico² in čez Šentlenarski vrh na Solčavskem je bil najlažji prehod na Koroško iz Zgornje Savinjske doline, zato je bilo največ *trogaric*, *kramaric* in *potovk* ravno iz teh krajev (Urbanc, 1944, Repanšek, 2004, str. 267–277). V Črno so iz Lepe Njive in Šmihela hodile šest do sedem ur, iz Belih Vod okoli štiri ure. Natovorjene so bile s polnim košem suhega sadja, regrata, brusnic, gob, fižola, češenj, češpelj, sliv, listja od koruze, ki so ga nosile tudi v *žakljih* (vrečah), suhega mesa, semen idr. V roki so nekatere nosile košaro z jajci in maslom ali pa so jajca in maslo dale v koš (Urbanc, 1944., Lepa Njiva, Hrastnik, 1928, Lepa Njiva). *Kramarice* niso nosile vseh naštetih stvari, ampak najpogosteje tiste, ki so bile najlažje dosegljive doma, le redke so nosile žganje in mošt (Urbanc, 1927, Bele Vode).

Na podlagi pripovedovanj sem skušala rekonstruirati zgodbe o njihovem življenju in dobila ključne podatke za razumevanje odnosa, ki so jih imeli ljudje do njih. V Belih Vodah sem opravila intervju z Antonijo Urbanc, ki je ena izmed zadnjih še živečih *kramaric*. Antonija se je rodila v številčni družini leta 1927 na kmetiji Žgank v Belih Vodah. Pri

---

² Kramarica - prelaz, ki povezuje Zgornjo Savinjsko in Šaleško dolino s Koroško. Ime prelaza verjetno izvira iz pomena kramar, ki je trgovec z drobnim blagom.

svojih dvanajstih letih je začela nositi domače pridelke čez Kramarce v Črno na Koroško. Na pot se je odpravljala skupaj s svojo starejšo sestro. Z prodajo domačih izdelkov se je začela ukvarjati, ker je imela željo po lastnem zaslužku. Njena družina je občutila krizo v gospodarstvu, saj je padla cena živine na sejnih. »*Ko sem bila enkrat stara 12 let, mi oče ni več kupoval obleko in obutev. Sem se morala sama znajti*« (Urbanc, 1927, Bele Vode). Potovstvo ji je predstavljalo edini način, da lahko zasluži nekaj denarja. Njena družina je poznala ženske, ki so hodile v Črno z domačimi pridelki in tam zaslužile nekaj denarja. Tako se je skupaj z sestro odpravila prodajat. Začeli sta z prodajo regrata, ki sta ga nabirali na domačih travnikih. Vedno sta prodajali pridelke, ki so jih imeli na domači kmetiji: semena od solate, regrat, sveže in suho sadje, jajca, maslo, suho meso, žganje. Nikoli nista hodili po sosednjih kmetijah in zbirali jajc ali masla. Nekaj prisluženega denarja sta dali staršem, s preostankom pa sta si lahko kupili čevlje in obleko. Na pot v Črno sta se vedno odpravili skupaj, kolikokrat sta odšli, pa je bilo odvisno od pridelkov in dela na domači kmetiji. V spomladanskih in jesenskih mesecih sta šli večkrat na mesec. Pozimi sta hodili redkeje. Pri določanju cene sta s sabo imeli *taliran taler*³. Za en *talir* solate, regrata je bila določena cena. »*Nisva imeli težave z določanjem cen, ženske so točno vedele, koliko je vreden en taler. Pri hišah sva prodali en ali dva talirja solate*« (Urbanc, 1927, Bele Vode).

Na pot sta se odpravili pred šesto uro zjutraj, pridelke sta dali v koš in odšli proti Kramarici. Po koncu 2. svetovne vojne je končala s prodajo, saj je na kmetiji skupaj s svojim možem imela preveč dela. Jajca, ki so jih imeli doma, so začeli prodajati v Šoštanju v slaščičarni Movh. Jajca so v slaščičarno nosili otroci. Sama se ni nikoli imenovala, da je kramarica ali potovka. Vedela pa je da sodi med kramarce, saj je bila ona tista, ki je hodila v Črno prekupčevat z domačimi pridelki.

³ Taliran taler – krožnik.

Potovke iz Zadrečke doline

V kraju Nova Štifta v zgornjem delu Zadrečke doline nad Gornjim Gradom, kjer se prične cesta dvigati proti prelazu Črnivec in se nato spusti na kranjsko stran, se starejši domačini spominjajo, da so še okoli leta 1977 hodile ženske na trg in po okoliških hišah v Kamniku prodajati maslo, jajce, fižol in žganje. Do konca 2. svetovne vojne so hodile peš v Kamnik, ki je oddaljen 25 km. V koših in košarah so nosile stvari za prodajo. Odšle so čez Črnivec, kjer so sekale *ride* (ovinek), nato so se spustile v dolino Črne⁴ do Logarjev in naprej do Pirčevih *rid* (ovinkov). Rabile so okoli 4 ure, da so prišle do Kamnika. Prihajale so z manjših kmetij, kjer niso mogle pridelati dovolj »putra« ali masla doma in tudi jajc niso imele dovolj, zato so pri okoliških kmetih pobirale jajca in maslo. Kmetu so takoj plačale. Zelo so si želele, da bi za njih zbirali jajca. Po vojni so se vozile z avtobusom. Veljale so za prodajalke, ki so rade *kšeftale* (trgovale) in jim ni bilo težko hoditi na trg v Kamnik (Heutgens, 1941, Nova Štifta, Suhoveršnik, 1926, Šmiklavž). Občasno so med obema vojnama nosile tudi žive živali. »V košu je nesle majhnega kozlička, ki ga je prodala v Kamnik« (Veršnik, 1931, Gornji Grad). Veliko žensk, ki so nosile pridelke v Kamnik, se je začelo ukvarjati s kontrabantanjem⁵ - iz Kamnika so nosile saharin in kresilne kamenčke.

Potovke, ki so nosile postrvi

Benediktinski samostan v Gornjem Gradu je bil ustanovljen leta 1140. Hube je samostan dajal v najem in nato od podložnikov terjati dajatve v blagu oziroma v pridelkih.

---

⁴ Po dolini Črne teče potok Črna, ki izvira pod prelazom Črnivec. Dolino sestavljajo tri manjša naselja Žaga, Potok v Črni in Črna pri Kamniku (Rifel, 2004, str. 44).

⁵ Kontrabantarji so svoje posle opravljali zelo skrito, zato so jih le redko odkrili. Nikoli niso imeli pri sebi orožja. Kontrabantanje je imelo kot način preživetja tudi socialen pomen in je bilo nekaj vsakdanjega in stalno prisotnega skozi zgodovino (Trobič, 2005, str. 16 -19).

Lov na gornjegrajski posesti ni bil dovoljen. Obstajala pa je lovska tlaka. Čeprav pisnih virov ni, naj bi predvsem v postnem času podložniki nosili žive postrvi iz Lučnice in Savinje v benediktinski samostan, kjer je bil od leta 1461 sedež Ljubljanske škofije. Leta 1783 se je sedež škofije preselil v Ljubljano in od takrat so predvsem ženske nosile v koših, ki niso prepuščali vodo, žive postrvi v Ljubljano (Videčnik, 2007, str. 80-89).

Nošenje postrvi v *puterhah* je predstavljalo večinoma žensko delo, saj so moške raje zaposlili kot lesne delavce. V grbu občine Luče je upodobljena ženska, ki je na poti. Na hrbtu nosi koš, v katerem je lučka postrv. V roki drži lučko. Grb ponazarja legendo o nastanku kraja. »Ime je vas dobila od luči, s katerimi so si svetile žalik žene v davnih dneh, ko so po okoliških gorah iskale izgubljene ovce« (Kunaver, 1999, str. 109). Hkrati pa grb ponazarja trdo življenje ženske, ki je prispevala svoj delež k skromnemu zaslužku. Luč ji osvetljuje pot zgodaj zjutraj, ko se je odpravila od doma (Kunaver, 1999, str. 108).

Slika : Občinski grb občine Luče ⁶

---

⁶ Vir: www.luce.si, 8. 8. 2010.

Potovke v Solčavi

Solčava je edini kraj v Zgornji Savinjski dolini, kjer so ženske, ki so hodile s pridelki v večje kraje in jih tam prodajale oz. zamenjevale, imenovali potovke ali nosačke. Potovstvo na Solčavskem je drugačno, saj so tamkajšnje potovke v kraj prinesle predvsem naročena zdravila. Potovk je bilo v kraju več, prihajale pa so iz revnih družin, kjer niso imele večjih obdelovalnih površin. Nekatere so živele v najetih stanovanjih v vasi. *»Moja stara mama je živelja v dvosobnem stanovanju z otroki. Imela je enajst nezakonskih otrok«* (Slapnik, 1940, Solčava).

Potovstvo je večini predstavljalo boljši in velikokrat tudi edini način zaslužka. Kmetje so pogosto izkoriščali delavke in jim niso omogočili spodobnega zaslužka, s katerim bi lahko preživele. *»Pri kmetih je na treh ali štirih krajih sadila krompir. Da je dobila zaboj krompirja, je morala štiri dni okopavati njivo«* (Slapnik, 1940, Solčava). Potovke so bile večkrat prepuščene same sebi in so se lahko zanesle le ena na drugo. Nekatere so imele nezakonske otroke in so si med seboj pomagale z varstvom; ko je ena odšla na pot, je druga pazila na otroke. Domačini so vedeli zanje in jih v primeru bolezni poklicali, da so nesle urin od bolnika do zdravnika. Najbližji zdravniki pa so bili v Črni na Koroškem, Kamniku in Železni Kapli, pogosto so šle do zdravnika oz. po zdravila do Celovca⁷. Zdravnik je na podlagi urina predpisal zdravila, ki jih je potovka nato nesla bolniku. Poleg zdravil in obvestil so iz omenjenih krajev nosile tudi stvari, ki jih v Solčavi ni bilo mogoče dobiti, in sicer različne čebelarške⁸ in lovske pripomočke. Potovko so kmetje tudi poklicali, da jim je ne-

---

⁷ Leta 1933 je bilo zabeleženo, da je v Solčavi veliko podhranjenih otrok in da razsaja tuberkuloza. V Solčavi ni bilo zdravnika ali zobozdravnika, sanitarne razmere so bile slabe. Vodovodno napeljava je dobila vas konec leta 1933. Po drugi svetovni vojni je v Solčavo prihajal zdravnik iz Ljubnega ob Savinji enkrat na teden. (Vider, 2004, str. 39)

⁸ Čebelarstvo na Solčavskem je predstavljalo pomembno dejavnost. (Anko, Anteric, Clarke. 2007, str. 23)

sla prodat domače pridelke, kot so suho meso, skuto, jajce, volno in smetano. Svojih pridelkov niso nosile, ker jih niso imele. Večkrat so v koših nosile sveže meso jelena, srne in gamsa, ki so jih kmetje ulovili med lovom. Meso so nosile do Železne Kaple. Nekatera posestva na Solčavskem so tako velika, da so imeli lastniki posestva svoj lov⁹. Pot do Železne Kaple je trajala okoli pet ur in premagati je bilo potrebno 1500 m nadmorske višine. Odpravile so se čez Strevčev in Pastirkov vrh. Včasih so se domov vrnile še isti dan, velikokrat pa niso dobile takoj zdravil in tudi pridelkov niso vedno takoj prodale, zato so se vrnile šele naslednji dan. »*V gostilni v Železni Kapli si je kupila vino in kruh, če je imela dovolj denarja, drugače je pila vodo*« (Slapnik, 1940, Solčava). V Črno na Koroškem so šle čez Gornje Sleme. S Kranjsko so imele nekoliko manj vezi, vendar so se tudi tja večkrat odpravile in sicer mimo Igle in Podvolovljeka ali pa čez Covnikov in Jezerski vrh.

Njihovo delo je zajemalo tudi nošenje desk za gradnjo planinskih koč, kasneje pa so na planinske kočice nosile prtljago od turistov in hrano zanje. Z oskrbovanjem planinskih koč so si prvi zaslužek prislužili tudi njihovi otroci, ki so ravno tako nosili hrano na kočice. »*Poleg žensk smo nosili tudi otroci po 25 kg težek koš s hrano. Na Okrešlju pri koči si dobil zastonj čaj, hrane pa si nisi mogel kupiti, ker je bila tako draga, čeprav si pravkar dobil plačano nošnjo.*« Pomagale so nositi prtljago bogatejšim sokrajanom, ki so odhajali od doma zaradi poroke, odhoda v samostan ali obiska sorodnikov v oddaljenem kraju. »*Ko je odšla Logarjeva hči v samostan, ji je moja mama nesla prtljago, dva kovčka, Logarjeva sestra ni nesla nobenega*« (Slapnik, 1940, Solčava). Dvakrat na leto je ena izmed potovk nesla v Nazarje do frančiškanskega samostana domače izdelke, ki so jih darovali kmetje. Pri delu so si večkrat pomagale in zamenjevale, tako ni vedno ista potovka nesla v samostan. »*Stara mama je nesla v kloster*

---

⁹ Večkrat so posamezni večji kmeti povabili na lov domačine, ki so bili lovci (Vršnik. 2005, str. 84).

v Nazarje s polnim košem stvari, ki so jih kmeti dali; maslo jajce, skuto ...» (Slapnik, 1940, Solčava). Potovke iz Solčave so izjemoma nosile tudi lučke postrvi na škofijo oz. samo do Kamnika. Večkrat so gnale živino na Koroško, na živinske razstave in sejme. V Železno Kaplo, Pliberk in Velikovec so Solčavani dobro prodajali ovce za zakol. Tja so jih pogosto gnale potovke (Vršnik, 2005).

Pozimi so redkeje hodile v oddaljene večje kraje, takrat so predvsem nosile le zdravila. Večina jih je pozimi delala na cesti, kjer so v kamnolomu tolkle kamenje. Najela jih je cestna uprava. Ker vse do leta 1894 ni bilo ceste iz Luč do Solčave, so imele potovke veliko dela. Pred izgradnjo ceste so se v Železno Kapljo odpravile skoraj vsak teden dvakrat ali večkrat, pogosto v dežju in snegu. »Vse potrebne stvari za trgovino in gostilne so znosile iz Železne Kaple v Solčavo. Katera je mogla, je od kakega kmeta kupila telička, v gostilni pa naložila praznih steklenic ali sod od piva. Tako je na hrbtu nosila težo, pred seboj pa gonila telička in prišla že do kraja izmučena v Železno Kaplo, kjer je telička prodala mesarju – včasih z dobičkom, večkrat v izgubo – prazno posodo pa oddala v pivovarno. Ko se je nekoliko odpočila in okrepčala, je naložila v koš spet poln sodček in 20 do 30 kg ali več robe in se še isti dan vrnila čez hrib v Solčavo« (Vršnik, 2005, str. 56–57).

Po izgradnji ceste iz Luč v Solčavo leta 1894 se je promet usmeril v Savinjsko dolino in so trgovine in gostilne zalagali s te strani, hkrati pa se je tudi zmanjšalo težaško delo potovk. (Vršnik, 2005, str. 50) Med vojno so nosile volno na polje¹⁰, kjer so jo s poljanci zamenjale za žito. Potovstvo v Solčavi se je končalo okoli leta 1960. V Solčavi sta se sogovornika spomnila štirih žensk, ki so bile potovke: Marija Špruk, Marija Oprčan, Marija Moličnik (poročena) Selišnik, Magdalena Selišnik in Helena Selišnik (poročena) Kramer. Janez Veršnik (Rubanov Joža) v svojih zapisih omenja posle-

---

¹⁰ Polje je predstavljalo območje v Zgornji Savinjski dolini od Ljubnega navzdol, tudi Zadrega dolina, do Mozirja, kjer so imeli večja polja.

dnje nosačice oz. potovke: Kranjska Tončka (Antonija Črne), Perzova Mica (Marija Špruk), Lenca (Magdalena Selišnik), Liza Robnik, stara Marovščnica in Reberska Mica. O njih je Janez Vršnik zapisal: »Bile so krepke, zgarane pa kakor mule. Ko so se vrnile, so se vsuli okrog njih otroci s svojimi željami in potrebami, ni pa bilo nikogar, ki bi njim samim postregel. In vendar so bile kljub revščini in trpljenju srečne in dobre volje« (Vršnik, 2005. str. 57).

Potovke zasledimo tudi po ostalih krajih Slovenije, tako npr. na Notranjskem obstaja ljudska pravljica, v kateri nastopa lik potovke, ki je prišla h kmečki hiši in v zameno za vodo in sveže vesti otroku povedala zgodbico (Jenče, 2006, str. 277). V okolici Dražgoš so poznali potovke, ki so prišle do kmetij, pri katerih so v začetku decembra, pred Miklavžem, na veliko pekli Dražgoške kruhke. Potovke so v koših odnesle kruhke na trg in po hišah ter jih prodajale (www.loski.cebelarji.si, 8. 8. 2010). Podobno delo, kot so ga opravljale potovke, so opravljale tudi bolj znane in raziskane Šavrinke v Istri.

Potovke niso prisegale na tradicionalno vlogo ženske v družini. Ekonomski razlogi so jih prisilili, da so vstopile v javno sfero, se navidezno osamosvojile in prispevale k preživetju družine. Danes se s potovstvom ne ukvarja nihče več, kjub temu pa potovke v simbolnem smislu živijo naprej. Kulturno-umetniški klub Potovke črpa navdih iz prvotnih potovk, ki so poleg dobrin prinašale novice, drugačen način razmišljanja in tudi marsikatero zgodbo, ki so ji radi prisluhnili otroci in odrasli. Novodobne potovke in potovci urimo večšnopripovedovanja, hkrati pa z interpretacijo in igranjem pravljic širši javnosti predstavljamo pravljичne in mitološke like.

Viri:

1. Anko, B., Anteric, M., Clarke, R., Koščak, M., Lenart, A., Mitchell, I., Slapnik, M. (2007): Študije o Solčavskem 1932–2007, poročilo o skupnem terenskem delu Univerze v Ljubljani in Univerze v Londonu. Občina Solčava.
2. Fužir, B. (2009): Položaj žensk v Zgornji Savinjski dolini na koncu 19. stoletja in na začetku 20. stoletja. Diplomatska naloga, Maribor, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
3. Gradišnik, J. (2010): Okrogle in robate storije izpod Pece. Črna na Koroškem, Gasilsko društvo.
4. Jenče, L. (2006): Sedi k meni, povem ti eno pravljico. Maribor, Mariborska knjižnica.
5. Mežica, samozaložba avtorja
6. Melik, A. (1954). Slovenski alpski svet. Ljubljana, Slovenska Matica.
7. Melik, A. (1971). Krajevni leksikon Slovenije 2. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
8. Pungartnik, T. (2005): Helenski knapi: življenje rudarskih družin v Podpeci od srede 19. stoletja do konca 2. svetovne vojne. Diplomatska naloga. Mežica. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
9. Repanšek, M. (2004): Večna ura, folklorne pripovedi iz Črne in njene okolice. Črna na Koroškem, samozaložba.
10. Remšak, M. (2002): Berači in odnos do njih na avstrijskem Koroškem v prvi polovici 20. stoletja. Etnolog, Letn. 12=(63) (2002), str. 81–89.
11. Trobič, M. (2005): Po Krpanovih sledeh. Logatec, Amata d. o. o.
12. Videčnik, A. (1985). Podobe iz preteklosti Mozirja. Mozirje, Občinska kulturna skupnost Mozirje.
13. Videčnik, A. (1986). Kmečko delavstvo v Gornji Savinjski dolini med prvo in drugo svetovno vojno. Mozirje, Občinski sindikalni svet.

14. Videčnik, A. (1995). Rože in čarovnije. Mozirje, Zavod za kulturo Mozirje.
15. Videčnik, A. (1998). Zgornjesavinjske vistorije. Mozirje, Zavod za kulturo.
16. Videčnik, A. (1999). Zgornjesavinjčani od rojstva do smrti. Mozirje, Zavod za kulturo.
17. Videčnik, A. (2007). Iz mojih zapisov. Mozirje, Osrednja knjižnica.
18. Vršnik, J. (2005): Preproste zgodbe s solčavskih planin. Celje, Celjska Mohorjeva družba.
19. Vider, V. (2004): Solčava, zapiski o Solčavi in njeni okolici. Celje, občina Solčava.
20. Weiss, P. (1998): Slovar govorov Zadrečke doline, med Gornjim Gradom in Nazarjem. Poskusni zvezek A–H. Ljubljana, ZRC.

Ustni viri:

1. Heutgens, M. (2010): Marija Hutgens, r. 1941, upokojenka. Nova Štifta.
2. Slapnik, I. (2010): Ida Slapnik, r. 1940, upokojenka. Solčava.
3. Slapnik, I. (2010): Izidor Slapnik, r. 1940, upokojenec. Solčava.
4. Suhoveršnik, F. (2010): Frančiška Suhoveršnik, r. 1926, upokojenka. Šmiklavž.
5. Urbanc, A. (2010): Antonija Urbanc, r. 1927, upokojenka. Bele Vode.
6. Urbanc, P. (2010): Peter Urbanc, r. 1944, upokojenec. Lepa Njiva.
7. Videčnik, A. (2010): Aleksander Videčnik, r. 1920, upokojenec. Mozirje.
8. Vršnik, A. M. (2010): Ana Marija Vršnik, r. 1931, upokojenka. Gornji Grad.

Članki:

1. Piano, B. (1999): Nenavaden grb občine Luče: spomin na žive ribe, ki so jih nekoč ženske nosile v Ljubljano. Delo, Leto 41, št. 182 (9. avg. 1999), str. 2.

Internetni viri:

1. Darinka Megušar, Čebelarstvo društvo, čebelarstvo, Dražgoški kruhek.: (www.loski.cebelarji.si) 8. 8. 2010.
2. Slovar slovenskega knjižnega jezika : (www.bos.zrc-sazu.si) 18. 12. 2010.